

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Sint-Annapaviljoen met dienstwoning in Sint-Genesius-Rode

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Sint-Annapaviljoen met dienstwoning, Sint-Genesius-Rode, Grote Hutsesteenweg 121 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23101/104.1

Evert Vandeweghe

19/11/2018

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	5
1.3.1.	Context en omgevingsaanleg	5
1.3.2.	Sint-Annapaviljoen	6
1.3.3.	Dienstwoning en bijgebouwen.....	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.	Evaluerend gedeelte	8
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	8
2.1.1.	Architecturale waarde	8
2.1.2.	Historische waarde	9
2.1.3.	Industrieel-archeologische waarde	10
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	11
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	11
2.4.	Juridische toestand	12
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	12
2.4.2.	Ruimtelijke ordening:	12
2.4.3.	Natuur en Bos:	12
3.	Beheersvisie	12
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	12
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	12
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	13
4.	Bronnen	14
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	14
5.1.	Omgevingsplan	14
5.2.	Fotobijlage	14
5.3.	Documentatie	14

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Het voorliggende dossier vloeit voort uit het project "Herinventarisatie van de Vlaamse Rand" uit de beleidsnota. Met de Vlaamse Rand wordt de gordel van negentien Vlaamse gemeenten bedoeld die grenst aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Asse, Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Hoeilaart, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Meise, Merchtem, Overijse, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Wemmel, Wezembeek-Oppem en Zaventem.

De voorgestelde beschermingsdossiers vormen een aanvulling op de bestaande beschermingen in de Vlaamse Rand en zijn gekozen in functie van hun hoge erfgoedwaarde, in combinatie met hun illustratieve karakter voor het specifieke verhaal van de Vlaamse Rand. Meer specifiek werd het Sint-Annapaviljoen met dienstwoning afgewogen in de deelpakketten 'Openbare infrastructuren', waarin het als enige geselecteerd werd voor bescherming, en 'Naoorlogse openbare- en nutsgebouwen', waarin voorlopig enkel het cultuurcentrum Westrand in Dilbeek ook geselecteerd is voor bescherming als monument.

1.1. Situering

Het Sint-Annapaviljoen met dienstwoning bevindt zich aan de Grote Hutsesteenweg 121 in Sint-Genesius-Rode, op de hoek met de Handstraat.

1.2. Historisch overzicht¹

Op 13 februari 1950 diende de Brusselse Intercommunale Watermaatschappij / *Compagnie Intercommunale Bruxelloise des Eaux* (CIBE) een aanvraag in voor de bouw van een paviljoen voor afsluitingsinstallaties (*pavillon de vannage avec commandes motorisées*) op een onbebouwd perceel aan de Grote Hutsesteenweg 121 in Sint-Genesius-Rode. Een jaar eerder, op 10 februari 1949, had de CIBE hiervoor al inlichtingen gevraagd aan het stadsbestuur. Stadsurbanist Frans De Grootd stelde toen dat het gebouw vrijstaand moest zijn met afgewerkte gevels langs alle zijden, een behoorlijk en landelijk uitzicht, en een hoogte, algemeen uitzicht en bestemming/gebruik die het rustig en esthetisch-residentieel karakter van de omgeving niet hinderden. De ingediende plannen kregen echter een vernietigende beoordeling van De Grootd: "*De architectonische vorm en detaillering van het ontworpen utiliteitsgebouw is onbevredigend en beantwoordt niet aan de noodzakelijkheid dat het goede voorbeeld op het gebied van openbare bouwkunst in de eerste plaats door de Openbare Besturen (...) zelf moet gegeven worden. Vanuit dit standpunt is het ontwerp zelfs verwerpelijk en krenkt dus het algemeen belang.*"

Hierop werd een tweede ontwerp gemaakt door de ingenieurs van de maatschappij A. De Saedeleer en A. Achten (afdelingschefs), R. Prévost en J. Sauboin (elektriciteit-mechaniek en constructies), G. Vanhorenbeeck (afdelingshoofd ontwerp) en L. Pollet (directeur-generaal techniek). Waarschijnlijk had ook De Grootd zelf de hand in dit ontwerp want op 19 april 1950 meldde de CIBE aan het schepencollege dat er op de vergadering van 31 maart een akkoord gesloten was met De Grootd over "*ons gezamenlijk ontwerp*". Dit ontwerp werd op 8 december 1950 goedgekeurd (zie bijlage 5.3. foto's 1-3, 5-10). De Grootd en de dienst Stedenbouw van het Ministerie van Openbare Werken (ingenieur-chef J. Wurth) stelden enkel nog als voorwaarde het gebruik van rode baksteen met ruwe oppervlakte (handvorm) voor de gevels, en van natuurleien (geen asbest) voor de daken, verwijzend naar de landelijke ligging.

Op 22 april 1952 diende de CIBE nog een bouwaanvraag in voor een woonhuis van de kantonnier. Dit was een vaste arbeider belast met het dagelijkse onderhoud van het

¹ Dit historisch overzicht is gebaseerd op Gemeentearchief Sint-Genesius-Rode, Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, bouwaanvragen, 06/12/1950 en 21/05/1952 en Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Sint-Annapaviljoen met dienstwoning* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216731> (geraadpleegd op 10 oktober 2018).

paviljoen. Het ontwerp was opnieuw gemaakt door de ingenieurs van de maatschappij en het algemene aspect ervan was volgens de CIBE in volledige harmonie met het bestaande gebouw (zie bijlage 5.3. foto's 11 en 13-18). Het stadsbestuur ging hier blijkbaar mee akkoord want een maand later al volgde de vergunning. Eind 1952 gaf het bestuur ook toestemming om het woonhuis enkele meters op te schuiven omwille van de grondsamenstelling. In mei 1954 meldde het stadsbestuur nog aan de CIBE dat ze geen bezwaar hadden tegen een levende afsluiting (haag) in plaats van de oorspronkelijk voorziene muur met hekken (zie bijlage 5.3. documentatie, foto 9). Sindsdien werden er geen ingrijpende werken uitgevoerd. Een klein gebouw werd – gezien de gelijkaardige vormgeving – waarschijnlijk tegelijk met de woning opgetrokken en dient voor de controle van het ondergrondse aquaduct van de Hain, dat vanaf midden 19de eeuw gebruikt werd voor de Brusselse waterbevoorrading (zie bijlage 5.3. documentatie, foto 11).² Eén kamer in het paviljoen (de meest noordelijke in de oostelijke uitbouw) werd opgedeeld in twee kamers. Meer recent werd ten oosten van de woning een garage met aanbouwen gerealiseerd, zonder erfgoedwaarde. Het inkomhek van het paviljoen aan de Grote Hutsesteenweg werd recentelijk voorlopig verwijderd in afwachting van werken aan ondergrondse leidingen.³

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken⁴

Het Sint-Annapaviljoen is een gaaf bewaard, naoorlogs industrieel pand in een eclectische stijl met een zeer verzorgde en robuuste architecturale vormtaal. De bijhorende dienstwoning is opgetrokken in een aansluitende vormgeving.

1.3.1. Context en omgevingsaanleg

Het Sint-Annapaviljoen is gelegen in een heuvelachtig en open agrarisch landschap dat in het midden van de 19de eeuw ontstond na het rooien van delen van het Zoniënwoud. De Grote Hutsesteenweg verbindt de Sint-Barbarakerk in de wijk De Hoek met de Waterlose Steenweg en bestaat uit twee delen: een westelijk deel dat aangelegd werd op de bestaande, organisch gegroeide wegen en een oostelijke deel dat kaarsrecht is en in de 19de eeuw aangelegd werd om bouwpercelen te ontsluiten. Het Sint-Annapaviljoen bevindt zich op de overgang tussen beide delen maar sluit eerder aan bij het oostelijk deel waarlangs zich voornamelijk grote villa's situeren.⁵ Rechtover het Sint-Annapaviljoen bevinden zich de Sint-Annakapel uit 1864 die teruggaat tot de 16de eeuw (nummer 114) en de als monument beschermde Sint-Annahoeve uit 1849 (nummer 112) (zie bijlage 5.3. foto's 25-26).

Het perceel waarop het Sint-Annapaviljoen en de bijhorende dienstwoning gelegen zijn, heeft een open tuinkarakter. Het bestaat uit een grasveld met gemengde heesterbeplanting en bomen waaronder zuilvormige coniferen bij de dienstwoning en een lage afsluitingshaag uit haagliguster (*Ligustrum ovalifolium*).⁶ De haag wordt aan de zijgevel van het Sint-Annapaviljoen geopend door een vierkant traliehek tussen twee pijlers in gele natuursteen met hardstenen afdekking. Oorspronkelijk was ook een gelijkaardig maar kleiner hek tussen pijlers aanwezig aan de voorzijde van het paviljoen (zie bijlage 5.3. documentatie, foto's 8-9 en 19). Voor de dienstwoning is wel een gelijkaardig klein hek tussen natuurstenen pijlers bewaard, evenals een groter, dubbel hek van buismetaal tussen twee pijlers in rode baksteen met hardstenen afdekking, links van de woning.

² S.N. 2018: *Hain (rivier)* [online] [https://nl.wikipedia.org/wiki/Hain_\(rivier\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Hain_(rivier)) (geraadpleegd op 24 oktober 2018).

³ De natuursteen van de pijler wordt ter plekke bewaard.

⁴ Deze beschrijving is gebaseerd op: Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Sint-Annapaviljoen met dienstwoning* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216731> (geraadpleegd op 10 oktober 2018), tenzij anders vermeld.

⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Grote Hutsesteenweg* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126699> (geraadpleegd op 22 oktober 2018).

⁶ Met dank aan Koen Himpe.

1.3.2. Sint-Annapaviljoen

Het Sint-Annapaviljoen is een vrijstaand gebouw van één bouwlaag bestaande uit een groot dubbelhoog rechthoekig volume met lagere rechthoekige aanbouwen aan de voor- en oostzijde. De gevelarchitectuur geeft de indruk van meerdere bouwlagen waarvan de onderste is opgebouwd uit een combinatie van onregelmatige, gele natuursteen, met een licht uitstekende sokkel tot aan de onderzijde van de vensters. Voor het hoger opgetrokken centrale deel is gebruik gemaakt van rode bakstenen metselwerk met Dudokvoeg (dieperliggende lintvoegen in combinatie met platvolle stootvoegen in de kleur van de baksteen met horizontaliserend effect). De architecturale details, de omlijsting van de muuropeningen en de lijsten bovenaan de sokkel en tussen de eerste en tweede bouwlaag, zijn uitgewerkt in blauwe hardsteen. De overkragende schilddaken worden ondersteund door houten dakschoren en zijn bedekt met natuurleien. Aan de voor- en rechterzijde hebben de centrale dakvlakken twee symmetrisch geplaatste, driehoekige dakkapellen. De waterafvoer bestaat uit eenvoudige rechthoekige zinken goten en buizen.

Aan weerszijde van de voorbouw bevindt zich in de hoek een kwartcirkelvormig plantvak, afgeboord met een laag muurtje in gele breuksteen en opgevuld met een geknipte hibiscustruik, en ook aan de voorzijde van deze voorbouw zijn twee kleinere, rechthoekige plantvakken met dezelfde afboording voorzien. Het oorspronkelijke stalen schrijnwerk bleef bewaard, behalve in de deuropening van de oostelijke zijgevel. De voordeur heeft een deurlicht en een bovenlicht met diefijzers. De vensters van de centrale hal hebben eveneens diefijzers in de eerste bouwlaag; de vensters in de voor- en zijbouw stalen rolluiken van de Brusselse firma *l'Invulnérable*.

De voorgevel van de voorbouw heeft een hoger opgetrokken middenrisaliet met een centrale toegangsdeur onder een overkragende waterlijst en een dakvenster hogerop. De deur wordt geflankeerd door getrapte pijlers, bekroond door twee kleine ronde zuiltjes in hardsteen. Aan weerszijden van de voordeur in de voorgevel, en in de zijgevels van de voorbouw is een halfcirkelvormig venster geplaatst, in drie gedeeld door hardstenen tussenstijlen en voorzien van een hardstenen lekdrempel. De hoeken van de voorbouw worden geaccentueerd door hun plastische uitwerking (schuine steunberen met een blauw hardstenen kop- en voetstuk). Het hoger opgebouwde centrale gedeelte heeft rechthoekige vensters: drie smalle bandvensters onder de kroonlijst en in de linker- en rechtertravee per bouwlaag telkens een drielicht met een hoger opgaand middenvenster.

De westelijke zijgevel is voorzien van een hoge segmentboogvormige poort met geprofileerde omlijsting in hardsteen en een sluitsteen met inscriptie "CIBE". De poort wordt geflankeerd door twee oorspronkelijke lichtarmaturen. Boven de poort bevindt zich een smal bandvenster en aan weerszijden een rechthoekig tweelicht in de eerste en tweede bouwlaag.

De oostgevel van het gebouw bestaat grotendeels uit de lagere aanbouw met centraal twee drielichten van rechthoekige vensters en rechts ervan een deuropening met een vernieuwde deur. De gevel van het hoge, centrale deel is blind aan deze zijde. Beeldbepalend is de centrale, hoge, bakstenen schoorsteen die symmetrisch is uitgewerkt met een risaliet.

De achtergevel heeft een hoger opgaand centraal deel van drie traveeën met per travee in de eerste en tweede bouwlaag een drielicht van rechthoekige vensters (bij de tweede bouwlaag met een hoger opgaand middenvenster) en daarboven een bandvenster. Aan weerszijden van dit middendeel bevindt zich één lager travee met dezelfde vensters maar zonder het bandvenster. De onderste bouwlaag zet zich aan de oostzijde verder in de blinde zijgevel van de aanbouw.

De planindeling van het gebouw (zie bijlage 5.3., foto's 1-4) is vrij eenvoudig. De lagere voorbouw omvat centraal de inkomhal en aan weerszijden een gespiegelde kamer, links de "*salle pour les appar. de controle*" en rechts het "*bureau (plans)*". De inkomhal geeft ook uit op de dubbelhoge centrale ruimte. Aan de oostzijde hiervan bevindt zich een aanbouw met vier kamers. Oorspronkelijk waren dit drie kamers, van noord naar zuid (en

van groot naar klein): "*salle H.T. [Haute Tension]*"⁷, refter en sanitair. De meest noordelijke kamer werd later opgedeeld. Verder heeft de centrale ruimte in de twee hoeken aan de noordzijde een open trap en in het midden een verlaagd niveau, waar zich de afsluitkleppen ("*salle de vannes*") en de waterleidingbuizen bevinden. Op dit kelderniveau bevinden zich onder de rechtse aanbouw ook twee lokalen (oorspronkelijk machinezaal en verwarming). Hieronder bevindt zich nog een halfhoge verdieping met de buizen voor afvoer van het overtollige water.

De interieurafwerking bestaat uit een vloer- en trapbekleding van gele gevlamde tegels met een rand van rode tegels, eenvoudige gepleisterde en geschilderde wanden, marmeren vensterbanken en in de centrale hal een opvallende houten plafondbekleding. In deze centrale hal is ook een beweegbare brug aangebracht (van het merk SADACS, maximum laadvermogen 8 ton). Het centrale deel van deze hal, met verlaagd niveau, heeft een balustrade van buismetaal. Op dit lagere niveau bevinden zich de elf hoofdafsluiters (met de opschriften: "*Cie G^{ie} Liège 800 PN 25*" / "*A R 300 PN 10*" / "*CGCE Les Vennes Liège Belgique*") en de waterleidingbuizen (drie meters van groot kaliber). De vloerbekleding op dit niveau bestaat uit rode tegels. De twee kamers in de voorbouw hebben een identiek groot venster (met stalen schrijnwerk) dat uitgeeft op de centrale hal, en zijn met de inkomhal verbonden door een dubbele deur met grote deurlichten in mat glas. Een gelijkaardige deur geeft ook toegang van de inkomhal naar de centrale hal. In de westelijke kamer van de voorbouw staat het controlepaneel. De drie kamers in de oostelijke bijbouw hebben een nieuwe binnendeur, de meest zuidelijke van de drie kamers die het sanitair bevat, is ook volledig vernieuwd.

1.3.3. Dienstwoning en bijgebouwen

De dienstwoning is een vrijstaand enkelhuis van twee bouwlagen en twee traveeën onder een overkragend schilddak (leien) op houten dakschoren, met een centrale dakkapel en rechts twee schoorstenen. Het gevelparement bestaat uit metselwerk in rode baksteen met een combinatie van onregelmatige, gele natuursteen voor de licht uitstekende sokkel (tot aan de onderzijde van de vensters) en het inkomportaal, en witte bepleistering voor de bovenzone. De muuropeningen zijn rechthoekig en hebben lekdrempels in blauwe hardsteen en houten schrijnwerk.

De voorgevel heeft in de linkertravee een opengewerkt inkomportaal met een rondboog op een plastisch uitgewerkte hoekpijler (een schuine steunbeer met een blauw hardstenen kop- en voetstuk) en een ver uitkragende waterlijst in blauwe hardsteen. In de rechtertravee is centraal tussen beide bouwlagen een blauw hardstenen gevelsteen met het logo "*CIBE*" geplaatst. De westelijke zijgevel heeft een linkertravee dat risaliterend is uitgewerkt onder een puntgevel. De rechtertravee heeft een hogere sokkel in natuursteen met rechts een rondboogvormige muuropening aan het inkomportaal en links drie kleinere vensters met diefijzers. De oostelijke zijgevel is volledig blind en wordt enkel verlevendigd door de risaliterende uitwerking van de twee schoorstenen. De achtergevel heeft op de eerste verdieping twee vensters en op de begane grond links een venster en rechts een venster met centraal een deuropening, onder een glazen afdak. Enkele trappen in blauwe hardsteen geven toegang tot deze achterdeur.

Volgens de plannen is de woning volledig onderkelderd en voorzien van een kolenkelder, een "*waschhuis*" en een proviandkelder. Op de benedenverdieping gaf de hal (met toilet) toegang tot de keuken (achteraan links), de eetkamer (achteraan rechts) en het kantoor (vooraan rechts). Hal, toilet en keuken waren voorzien van een vloer in cementtegels (15x15), eetkamer en kantoor hadden een plankenvloer. Op de verdieping waren vier kamers voorzien, drie van de vier met een plankenvloer. Het kleinste vertrek, boven de hal, had een vloer in cementtegels (15x15). De eetkamer en het kantoor hebben een marmeren schouwmandel.

⁷ Met dank aan Maarten Van Dijck.

Ten noorden van de woning staat een klein controlegebouw van één bouwlaag onder een overkragend zadeldak met een schoorsteen, en met een parement van rood bakstenen metselwerk op een sokkel van blauwe hardsteen. De voorgevel bevat centraal een deur en erboven een tweelicht, de zuidwestelijke gevel heeft rechts een rechthoekig venster. De achtergevel heeft een tweelicht, de noordoostelijke gevel is blind.

Ten oosten van de woning staat een garage van één bouwlaag onder een zadeldak met een parement in betonsteen en uitbouwen in hout en kunststof.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 5 oktober en 16 november 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming. Behoudens verborgen gebreken, bevinden de gebouwen zich in goede bouwfysische toestand.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Architecturale waarde

Het Sint-Annapaviljoen behoort tot de moderne nutsinfrastructuur waartoe ook onder andere elektriciteitscabines behoren. Waar deze gebouwen tussen 1875 en 1925 meestal een opvallende pittoreske en/of historiserende vormgeving kregen, koos men tijdens het tweede kwart van de 20ste eeuw er vaker voor om deze gebouwen te doen verdwijnen in hun omgeving door aan te sluiten op de bestaande (woon)architectuur, qua materiaal en gabarit.⁸ Dit is ook het geval voor het Sint-Annapaviljoen dat aansluit bij de landelijke villa's langs het oostelijke deel van de Grote Hutsesteenweg. Voor andere gebouwen in de omgeving hanteerde de watermaatschappij in die periode eveneens een landelijke gevelarchitectuur, bijvoorbeeld aan de Brassinelaan (zie bijlage 5.3. documentatie, foto 22). Een vergelijkbaar maar vroeg voorbeeld van dergelijke als villa-architectuur gecamoufleerde moderne infrastructuur is het als monument beschermde tractiestation aan de Leopoldlaan 181 in Middelkerke (zie bijlage 5.3. documentatie, foto 21).⁹ Dit werd begin jaren twintig gebouwd naar een ontwerp van de Brusselse architect Georges Vivenoy (een oud-leerling van Victor Horta) en was oorspronkelijk trouwens bedoeld voor Sint-Genesius-Rode naar aanleiding van een architectuurwedstrijd onder auspiciën van de liga "Kunst en Industrie", uitgeschreven door de Nationale Maatschappij der Belgische Buurtspoorwegen.¹⁰

Hoewel de plannen van het Sint-Annapaviljoen en de dienstwoning ondertekend werden door de ingenieurs van de watermaatschappij, lijkt de gevelarchitectuur in de eerste plaats toe te schrijven aan architect Frans De Groodt (1912-2009). Een eerste ontwerp van de ingenieurs van de maatschappij werd door hem afgekeurd als stadsurbanist, op basis van het aanlegplan dat hijzelf voor deze omgeving had opgemaakt. De uitgevoerde plannen kwamen pas tot stand na een overleg tussen de watermaatschappij en De Groodt waarbij een akkoord gesloten werd over "*ons gezamenlijk ontwerp*". Dat De Groodt een belangrijk aandeel had in de gevelontwerpen is ook af te leiden uit het feit dat ze aansluiten bij de rest van zijn oeuvre.

Frans De Groodt behaalde in 1933 het diploma van architect aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Antwerpen en volgde nog twee aanvullende jaren aan het Hoger

⁸ VANDEWEGHE 2013, 646-659.

⁹ Met dank aan Karina Van Herck voor deze suggestie.

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Tractiestation* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55010> (geraadpleegd op 22 oktober 2018).

Instituut voor Schone Kunsten.¹¹ Hij liep tussen 1935 en 1938 stage in het bureau van Jean-Jules Eggericx en Raphaël Verwilghen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog volgde hij een opleiding stedenbouw aan La Cambre en werkte hij mee aan de voorbereiding van streek- en gewestplannen, onder andere in opdracht van het Commissariaat-Generaal voor 's lands Wederopbouw. Hij maakte ook gemeentelijke plannen van aanleg op die hij na de oorlog zou voltooien en aanvullen met plaatselijke bouwverordeningen, onder andere in Sint-Genesius-Rode. Zijn zelfstandige praktijk startte vanaf 1945 en situeerde zich voornamelijk in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Daarnaast was hij actief in het architectuuronderwijs, namelijk als docent van het Nationaal Hoger Instituut voor Bouwkunst en Stedenbouw van Antwerpen (vanaf 1948) en later als directeur van deze instelling (1965-1977). Hij was ook lid van adviesraden en diverse professionele verenigingen.

Zijn architecturaal oeuvre omvat talrijke openbare gebouwen en in beperktere mate woonhuizen. Hij kende ook een grote interesse voor historisch erfgoed en werkte zo mee aan de wederopbouw en herstelling van onder meer kerken na de Tweede Wereldoorlog. Voorbeelden uit zijn oeuvre zijn de Sint-Pieterskerk van Rekem (1954), een modelkleuterschool in Berlaar (1954-1955), sociale huisvesting in Wilsele (1952-1953) en zijn eigen woning aan de Antwerpse Eglantierlaan (1955). Stilistisch is zijn vormtaal eerder traditionalistisch van inspiratie, doch met invloeden van het modernisme die vanaf de jaren 1960 de bovenhand halen. Het Sint-Annapaviljoen past perfect in De Groodt's eerder traditioneel ogende architectuur uit de jaren vijftig "*met kloeke bakstenen volumes en hoge pannendaken. De detaillering verraadde wel een zekere invloed van het modernisme, voornamelijk van de architectuur van Wright en het Nederlandse baksteenmodernisme.*" De invloed van Frank Lloyd Wright blijkt uit een vergelijking van dit paviljoen met de prairiehuizen die Wright eind 19de en begin 20ste eeuw ontwierp zoals het *Winslow House* (1893) en *George and Delta Barton House* (1903): overkragende schilddaken, een opvallende bakstenen schouw, horizontale raampartijen onder het dak en een horizontale ritmering door het gebruik van verschillend gevelmateriaal per bouwlaag (zie bijlage 5.3. documentatie, foto 23-24). De invloed van het Nederlandse baksteenmodernisme is zichtbaar in het gebruik van de Dudokvoeg.

Het Sint-Annapaviljoen heeft architecturale waarde als voorbeeld van een afsluitingsknoop, een type waterinfrastructuur dat meestal een puur functionele vormgeving heeft of bestaat uit louter ondergrondse infrastructuur. Het Sint-Annapaviljoen daarentegen is een zeldzaam voorbeeld van een afsluitingsknoop waar wel aandacht besteed werd aan een verzorgde architecturale uitwerking, die bovendien aansluit op de landelijke omgeving. De context die aan de basis ligt van deze architecturale kwaliteit, is nog aanwezig en wordt gegarandeerd door de bescherming van de Sint-Annahoeve en omgeving als monument en dorpsgezicht, en het bijhorende beheersplan. De combinatie van het paviljoen, de dienstwoning en het controlegebouw in een groenaanleg, verleent het geheel een grote ensemblewerking. Het heeft ook een hoge herkenbaarheid omdat het exterieur van deze gebouwen sinds begin jaren vijftig amper aanpassingen onderging.

2.1.2. Historische waarde¹²

Het Sint-Annapaviljoen met dienstwoning illustreert het toenemend belang dat de overheid in de moderne tijd en vooral in de loop van de 20ste eeuw hechtte aan zuiver drinkwater als een algemeen basisrecht. Hoewel de drinkwatervoorziening al tijdens de Franse periode eind 18de eeuw wettelijk toevertrouwd werd aan de gemeentebesturen – in 1836 bevestigd in de gemeentewet – bleef deze verplichting vaak dode letter. Pas in 1858 kreeg Brussel als eerste Belgische stad een openbare waterleiding omwille van de hygiëne (cholera en

¹¹ De bespreking van Frans De Groodt is grotendeels overgenomen uit: Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *De Groodt, Frans* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/1300> (geraadpleegd op 22 oktober 2018) en aangevuld met informatie uit SPITAEELS E. 2004, 179-182, tenzij anders vermeld.

¹² Voor informatie over drinkwatervoorziening in België werd geput uit VAN CRAENENBROECK 1981, 285-295, tenzij anders vermeld.

tyfus), stadsuitbreiding en in mindere mate brandbestrijding. Een halve eeuw later waren er in België al 770 waterleidingsbedrijven maar deze waren voornamelijk gelegen in Wallonië; in de provincie Antwerpen waren er bijvoorbeeld maar twee. De reden hiervoor was dat het in Laag-België niet voor de hand lag om aan drinkwater te geraken: oppervlaktewater zuiveren bleek moeilijk door de hoge vervuiling en de beperkte zuiveringstechnieken, en grondwater winnen met geboorde putten werd pas vanaf de jaren 1930 technisch haalbaar. De enige mogelijkheid lag dus in het aanvoeren van water vanuit Hoog-België.

Begin 20ste eeuw nam de nationale overheid enkele initiatieven om gemeenten aan te moedigen een openbare waterleiding in te richten. De wet van 18 augustus 1907 gaf een juridische basis voor de groepering van gemeentes in intercommunales en in 1914 werd de Nationale Maatschappij der Waterleidingen opgericht. Die stond de gemeenten bij in het ontwikkelen en exploiteren van de waterleiding. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog beschikte echter nog altijd maar 11 % van de Vlaamse gemeenten over een waterleiding (tegenover 53 % in Wallonië). Dit leidde tot pleidooien voor meer interventie van de hogere overheid.¹³ In de jaren vijftig en zestig werden uiteindelijk heel wat infrastructuurprojecten gerealiseerd zoals de waterbevoorrading via het Albertkanaal, het stuwmeer in Eupen en ook de Sint-Annaknoop, zodat tegen begin jaren zeventig vrijwel alle gemeentes over een waterleiding beschikten.

De *Compagnie intercommunale des Eaux de l'agglomération bruxelloise* of CIE werd in 1891 opgericht door een aantal Brusselse randgemeenten als eerste intercommunale watermaatschappij.¹⁴ Haar missie was om drinkwater (en bluswater) te winnen en te distribueren en om analyses op dat water uit te voeren. In 1909 veranderde de intercommunale haar naam in *Compagnie Intercommunale Bruxelloise des Eaux* (CIBE) of Brusselse Interkommunale Watermaatschappij (BIWM). Begin jaren twintig werden alle Brusselse gemeenten-klanten toegelaten als vennoot, en eind 1932 sloot ook de Stad Brussel zich aan bij de gemeenten-vennoten. In dat jaar opende de CIBE in Sint-Genesius-Rode haar tweede grootste reservoir (de "*Grande Espinette*") en een collecteur ("*Mazy - Espinette*"). In de buurt hiervan werd na de oorlog ook de Sint-Annaknoop aangelegd. Sinds 2006 heet de watermaatschappij VIVAQUA. Het is een intercommunale met 38 gemeenten (19 Brusselse, 15 Vlaamse en 4 Waalse), 28 captatienetten in het gehele land (zowel ondergrondse als aan de oppervlakte), een enorm leidingennet (ruim 500 km aanvoerleidingen van Wallonië naar Brussel en Vlaanderen, 230 km leidingen voor verdeling ("*répartition*") en 4.500 km distributieleidingen), ruim 1.500 personeelsleden met een logistiek centrum ("de Linthout") in Schaarbeek, en 2,1 miljoen gebruikers.

2.1.3. Industrieel-archeologische waarde

In het Sint-Annapaviljoen is een afsluitknoop ondergebracht die van cruciaal belang is voor de watervoorziening in het Brussels Gewest, maar ook voor Vlaanderen. De Sint-Annaknoop ontvangt het water van het behandelingsstation voor oppervlaktewater in Tailfer (aan de Maas) en van het reservoir van Rode, en stuurt het naar het net van de Tussengemeentelijke Maatschappij der Vlaanderen voor Watervoorziening en naar het Brusselse Gewest (zie bijlage 5.3. documentatie, foto 20). De Sint-Annaknoop omvat de elf oorspronkelijke hoofdafsluiters en drie meters van groot kaliber, waar per dag zo'n 105.000 kubieke meter water kan doorstromen.¹⁵

Nog in 2008 stelde Patrick Viaene dat het erfgoed van de watervoorziening en -bedeling in Vlaanderen en Brussel sterk onderschat werd en pleitte hij ervoor meer aandacht te besteden aan de studie, waardering en het materiële behoud ervan.¹⁶ Dit geldt ook vandaag nog. Het Sint-Annapaviljoen met dienstwoning is de enige afsluitingsknoop in de

¹³ Zie onder andere: WAGEMANS 1939, 31-37.

¹⁴ Voor informatie over de CIBE werd geput uit THOELLEN 1994, 14-19 en S.N. 2018: *Vivaqua* [online], <https://fr.wikipedia.org/wiki/Vivaqua> (geraadpleegd op 24 oktober 2018).

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Sint-Annapaviljoen met dienstwoning* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216731> (geraadpleegd op 10 oktober 2018).

¹⁶ VIAENE 2008, 3-6.

inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, waarschijnlijk omdat het meestal puur utilitaire constructies zijn en bovendien vaak ondergronds. De inventaris bevat wel zeven waterwinningsgebouwen (waartoe ook het Sint-Annapaviljoen gerekend wordt) waarvan drie beschermde monumenten: twee grotere complexen-landschappen (het laat 19de-eeuwse Maria-Hendrikapark in Oostende, en het Domein Cabour in De Panne van de Eerste Wereldoorlog) en het waterproductiecentrum met woonhuis elektriker-fonteinier in Eeklo uit 1937. De infrastructuur voor waterbevoorrading en -afvoer in de inventaris omvat daarnaast nog negen andere erfgoedtypes (captatiegalerijen, filterhuizen, riolen, waterkuilen, waterleidingen, waterputten, waterreservoirs, watertorens en waterzuiveringsstations) die goed zijn voor ruim 750 vastgestelde objecten. Het merendeel daarvan betreft echter waterbevoorrading uit het Ancien Regime. Dit geldt voor bijna alle van de 576 geïnventariseerde waterputten (waarvan 151 beschermde) en ook voor de enige waterleiding die geïnventariseerd en beschermd werd (het Romeinse aquaduct van Tongeren). De 27 geïnventariseerde waterreservoirs zijn vooral privéreservoirs als onderdeel van een woning of bedrijf. Publieke reservoirs uit de moderne tijd zijn de beschermde Dronkenput in Middelkerke uit 1897 en het waterreservoir met conciërgewoning in Overijse uit 1939. Essentieel voor de moderne watervoorziening waren natuurlijk de watertorens (146) waarvan er 38 beschermd zijn en de waterzuiveringsstations (8) waarvan er 4 beschermd zijn. Van de captatiegalerijen, filterhuizen, riolen en waterkuilen werd nog geen enkel object beschermd of geïnventariseerd.

Uit een onderzoeksrapport van het agentschap uit 2017, getiteld *Beschermingen in de Vlaamse Rand. Openbare infrastructuur*, bleek dat de Vlaamse Rand 14 openbare infrastructuren voor water- en elektriciteitsvoorziening met erfgoedwaarde bezit waaronder het Sint-Annapaviljoen. De in dit onderzoek gehanteerde selectiecriteria waren dat de infrastructuur als dusdanig gebouwd waren, dat ze herkenbaar en publiek waren en dat ze hun authenticiteit bewaard hadden. Van die 14 relictten bezat enkel het Sint-Annapaviljoen voldoende waarde om beschermd te worden als monument.¹⁷

2.2. Motivering van het type bescherming

Sint-Annapaviljoen met dienstwoning wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)." Dit type bescherming wordt gemotiveerd vanuit het belang van het interieur van het Sint-Annapaviljoen voor de erfgoedwaarde ervan. Dit omvat zowel de interieurafwerking als de installatie; in het bijzonder de afsluitkleppen.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit. Het volledige perceel is gevat door de bescherming omdat de aandacht voor het bestaande landschap zich niet enkel vertaalde in de architectuur van het Sint-Annapaviljoen maar ook in de dienstwoning en het controlegebouw ten noorden ervan, en in de groenaanleg. Bij het gebouw ten oosten van de dienstwoning is dit niet het geval en dit bezit dan ook geen erfgoedwaarde en is uitgesloten van de bescherming.

¹⁷ MERTENS 2017.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Het perceel is opgenomen als bouwkundig relict in de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed (Sint-Annapaviljoen met dienstwoning ID 216731).

Het westelijk deel van het perceel (met het Sint-Annapaviljoen) is opgenomen in het Beheersplan "Sint-Genesius-Rode - Sint-Annahoeve" (goedgekeurd op 19 juni 2018 door de administrateur-generaal van het agentschap Onroerend Erfgoed).

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Op het Gewestplan is het grootste, zuidelijke deel van het perceel als woonpark ingekleurd, het noordelijk als natuurgebied.

2.4.3. Natuur en Bos:

Het noordelijk deel van het perceel bevindt zich in "biologisch waardevol gebied" (biologische waarderingskaart (BWK) – versie 2).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Specifiek voor houtig erfgoed geldt dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het volgende moeten doen:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade. Dit heeft zowel betrekking op de als monument beschermde bomen (stam, kruin en wortels) als op de standplaats waarin ze groeien;
- de fysische toestand van de bomen/struiken/haag/... en hun standplaats regelmatig controleren en evalueren en tijdig de meest geschikte maatregelen uitvoeren wanneer een probleem zich voordoet (monitoring);
- regulier onderhoud van de als monument beschermde bomen en zijn standplaats oordeelkundig uitoefenen (regulier beheer);
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Omdat het onroerend goed industrieel werkend erfgoed is en beschermd als monument gelden ook volgende voorschriften. De zakelijkrechthouders en gebruikers moeten het volgende doen:

- de nodige maatregelen nemen om de werking als werktuig te verzekeren;
- het werkend industrieel erfgoed regelmatig in werking stellen volgens de regels van de kunst. Met de werking wordt bedoeld het functioneren van het totale productieproces waar dat mogelijk is.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

Voor het als monument beschermd industrieel erfgoed:

- 1° het wijzigen, vervangen of herstellen van het beschermd goed of onderdeel ervan met niet-originele materialen en constructietechnieken;
- 3° het volledig of gedeeltelijk uiteen nemen, het verplaatsen of het wijzigen van de technische kenmerken van toestellen.

4. BRONNEN

Archief Vivaqua, plannen.

Gemeentearchief Sint-Genesius-Rode, Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, bouwaanvragen, 06/12/1950 en 21/05/1952.

MERTENS J. 2017: *Beschermingen in de Vlaamse Rand. Openbare infrastructuur*, onuitgegeven onderzoeksrapport agentschap Onroerend Erfgoed.

PAUWELS architectenbureau i.s.m. LANDMAX bvba 2018: *Beheersplan Sint-Annahoeve*, onuitgegeven.

SPITAEELS E. 2004: Frans De Groodt, in: LAUREYS, D. (ed.), *Bouwen in beeld: de collectie van het Architectuurarchief van de Provincie Antwerpen*, Turnhout, 179-182.

THOELLEN G. 1994: La C.I.B.E. Le métier de l'eau aujourd'hui, *Les cahiers de la Fonderie* 16, 14-19.

VAN CRAENENBROECK W. 1981: 50 jaar drinkwatervoorziening in België in historisch perspectief, *het ingenieursblad* 50.1, 285-295.

VANDEWEGHE E. 2013: *De verouderde steden*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling UGent vakgroep Kunstwetenschappen.

VIAENE P. 2008: Geschiedenis en erfgoed van de watervoorziening in Vlaanderen en Brussel, een sterk onderschat studiegebied, *SiWE magazine* 35/36, 3-6.

WAGEMANS D. 1939: Hoe een plan opmaken voor de watervoorziening van gansch het land, *Urbs Nova* 1, 31-37.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016, *De Groodt, Frans* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/1300> (geraadpleegd op 17 oktober 2018).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Grote Hutsesteenweg* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126699> (geraadpleegd op 22 oktober 2018).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Sint-Annapaviljoen met dienstwoning* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216731> (geraadpleegd op 10 oktober 2018).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Tractiestation* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55010> (geraadpleegd op 22 oktober 2018).

S.N. 2018: *Hain (rivier)* [online], [https://nl.wikipedia.org/wiki/Hain_\(rivier\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Hain_(rivier)) (geraadpleegd op 24 oktober 2018).

S.N. 2018: *Vivaqua* [online], <https://fr.wikipedia.org/wiki/Vivaqua> (geraadpleegd op 24 oktober 2018).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastralmutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.